

การศึกษาเปรียบเทียบสภาพการจัดการน้ำระหว่างองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่มีความเข้มแข็งและองค์กรที่ควรปรับปรุงในโครงการชลประทานขนาดกลางในพื้นที่สำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น

Comparative Study on the Water Management Conditions Between Strong and Weak Water User Organizations in Medium Scale Irrigation Project, The Regional Irrigation Office 6 Khon Kaen

ปुरुเชษฐ์ โพธิ์ทอง (Purachet Phothong)* ดร.ประสิทธิ์ ประคองศรี (Dr. Prasit Prakongsri)**
ดร.วิเชียร ปลื้มกมล (Dr.Vichian Plermkamon)***

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปรียบเทียบสภาพการจัดการน้ำระหว่างองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่เข้มแข็งและควรปรับปรุง ในโครงการชลประทานขนาดกลางในพื้นที่สำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น โดยใช้แบบสัมภาษณ์เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน 253 ราย ในช่วงเดือน สิงหาคม ถึง ตุลาคม 2550 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่า t-test ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มที่เข้มแข็งและกลุ่มที่ควรปรับปรุงมีสภาพการจัดการน้ำ แตกต่างในด้านการใช้น้ำในการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ไม่แตกต่างกันในด้านการจัดการน้ำ การบริหารงานภายในองค์กร การบำรุงดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบชลประทาน รวมทั้งการได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ชลประทาน และมีปัญหาในการจัดการน้ำแตกต่างกันใน 5 ด้าน ซึ่งกลุ่มที่เข้มแข็งประสบปัญหามากกว่า ได้แก่ (1) ด้านการบริหารงานภายในองค์กร (2) ด้านการบำรุงดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบชลประทาน (3) ด้านการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทาน (4) ปัญหาด้านการพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ และ (5) ปัญหาด้านการผลิตที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ สมาชิกทั้ง 2 กลุ่มประสบปัญหาการไม่ได้รับน้ำตามเวลาที่กำหนด ความไม่ทั่วถึงและยุติธรรม การปิดกั้นทางน้ำของผู้ใช้น้ำ และการไม่ติดตามการส่งน้ำของเจ้าหน้าที่ชลประทานไม่แตกต่างกัน

ABSTRACT

The study was aimed to compare water management conditions between strong and weak water user organizations in medium scale irrigation project, Regional Irrigation Office 6 Khon Kaen. Multi-stage random sampling technique was used for 253 samples by interviewing during August to October 2007. Data were statistically analyzed and expressed as frequency, percentage, mean, standard deviation, and

* มหบัณฑิต หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ภาควิชาวิศวกรรมเกษตร คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

t-test. The results showed that the both groups were significantly different in water use efficiency in production but not different in water management conditions as follows (1) Management within organizations (2) Maintenance care in repairing irrigation systems (3) Support of irrigation officials (4) Problems production development and business operation, and (5) Problems in manufacturing water use efficiency. However, there were no significantly different between groups in problem receiving water timely and thoroughly, blocking the water line of user and non-tracking delivery of authorities. No differences of management problems were observed particularly aspects, i.e., delay of service, unfairness of water distribution, blocking of water way, and lack of monitoring from the officers.

คำสำคัญ : การจัดการน้ำชลประทาน กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน

Key Words : Irrigation water management, Irrigation water user group

บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์เพื่อใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรมการอุปโภค บริโภคและการรักษาสุขภาพแวดล้อมในสภาพที่เป็นอยู่ประเทศต่างๆ ในโลกรวมทั้งประเทศไทย ต่างก็กำลังประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำที่นับจะทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทั้งนี้เพราะความต้องการใช้น้ำในทุกภาคส่วนเพิ่มขึ้น ตามการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร ทั้งในตัวเมืองและชนบท (กรมชลประทาน, 2548ก) ได้มีโครงการชลประทานกระจายไปตามลุ่มน้ำทั้งหมด 25 ลุ่มน้ำ มีทั้งโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลาง โดยมีพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่ในเขตชลประทานประมาณ 22.39 ล้านไร่ (กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ, 2548) ภาคเกษตรกรรม ซึ่งเป็นภาคการผลิตที่ใช้น้ำมากและได้รับการยอมรับว่าเป็นภาคผลิตที่ใช้น้ำเปลืองแต่ได้ผลตอบแทนต่ำกว่าภาคการใช้น้ำอื่นๆ จึงเรียกร้องให้มีการใช้น้ำอย่างประหยัดและมีความยั่งยืน ดังนั้นทิศทางการบริหารจัดการน้ำชลประทานในอนาคตจึงมุ่งไปที่การเพิ่มประสิทธิภาพ ปรับเปลี่ยนจากการพัฒนาเชิงปริมาณ ไปเป็นการพัฒนาเชิงคุณภาพ ด้วยยุทธศาสตร์การพัฒนายั่งยืน เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการชลประทานด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม (กรมชลประทาน, 2548ก) ในปัจจุบันมีการรวมตัว

กันของผู้ใช้น้ำในพื้นที่เป็นองค์กรผู้ใช้น้ำประเภทต่างๆ ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน การจัดการน้ำเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้ใช้น้ำชลประทานทุกคน จะต้องให้ความร่วมมือในเรื่องต่างๆ มีความสามัคคีและเคารพในสิทธิของผู้อื่น (กรมชลประทาน, 2541ข) องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตโครงการชลประทานขนาดกลาง ซึ่งได้รับการสนับสนุนการพัฒนาจากสำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่เริ่มโครงการ ใช้ระบบและชุดแบบประเมินเดียวกัน ใน 5 จังหวัดที่รับผิดชอบ ผลการประเมินผลพบว่า มีองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม สหกรณ์ผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยค้อ จังหวัดมหาสารคาม กลุ่มบริหารการใช้น้ำอ่างเก็บน้ำลำซ้อระกา จังหวัดชัยภูมิ และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำอ่างเก็บน้ำห้วยวังนอง จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า 4 องค์กรนั้นมีผลการดำเนินงานที่แตกต่างกัน เพื่อค้นหาสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้องค์กรผู้ใช้น้ำเหล่านี้ มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีข้อเสนอแนะที่ช่วยพัฒนาองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานให้มีประสิทธิภาพในการจัดการสูงขึ้นและเท่าเทียมกันเพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานการครองชีพของสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน

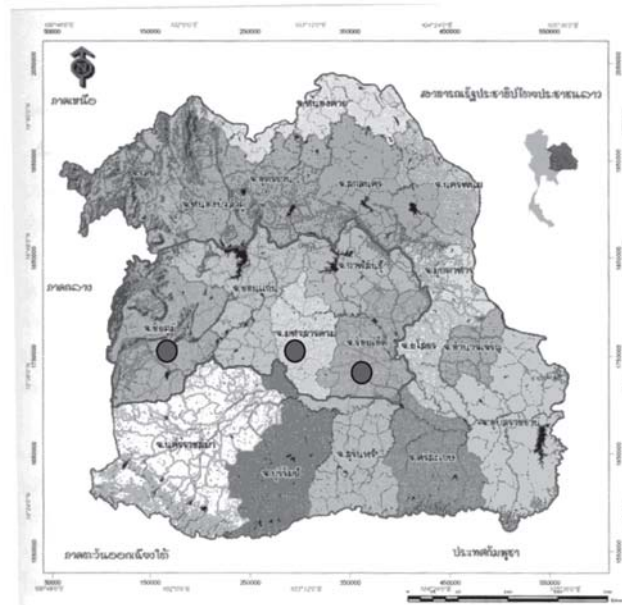
วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา

1. สภาพพื้นฐานทางด้านสังคมและเศรษฐกิจบางประการของสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน
2. สภาพการจัดการน้ำขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานและปัญหาการจัดการน้ำขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน
3. เปรียบเทียบการจัดการน้ำและปัญหาการจัดการน้ำระหว่างองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่เข้มแข็งและควรปรับปรุง

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research) เป็นหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำจำนวน 253 ราย โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบหลายขั้นตอน (multi - stage sampling) เป็นการศึกษาเฉพาะองค์กรผู้ใช้น้ำในโครงการชลประทานขนาดกลางที่มีอ่างเก็บน้ำมีปริมาณน้ำกักเก็บในแต่ละปีค่อนข้างสมบูรณ์ มีระบบส่งน้ำและการกระจายน้ำที่มีประสิทธิภาพ แต่มีประสิทธิภาพในการจัดการแตกต่างกันพิจารณาจากผลการประเมิน ในพื้นที่สำนักชลประทานที่ 6

ขอนแก่น ประชากร ได้แก่ สมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำโครงการชลประทานขนาดกลางที่ได้รับการประเมินและมีผลการประเมินความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำประจำปี พ.ศ. 2549 ประกอบด้วยองค์กรผู้ใช้น้ำที่มีการจัดการอยู่ในระดับเข้มแข็งและควรปรับปรุงเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำประเภทกลุ่มบริหารการใช้น้ำฯ และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำ ฯ รวมจำนวน 4 กลุ่ม มีสมาชิก 2,719 ราย ในพื้นที่ 4 อำเภอ ใน 4 จังหวัด ประกอบด้วย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ อำเภอโกสุมพิสัย และอำเภอนาเชือก จังหวัดมหาสารคาม และอำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด ดังแสดงในภาพที่ 1 เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือน สิงหาคม ถึง ตุลาคม ปี พ.ศ. 2550 และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติ เพื่อหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test พร้อมทั้งนำเอาวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เข้ามาประยุกต์ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพบางส่วนในภาคสนามเพิ่มเติมเพื่อการค้นหาคำเป็นเหตุเป็นผล แล้วนำมาสรุปผล โดยวิธีการพรรณนาเพื่ออธิบายความหมายหรือปรากฏการณ์ของผลการศึกษา

● ที่ตั้งของโครงการชลประทานขนาดกลางที่ศึกษา

ภาพที่ 1 จังหวัดที่อยู่ขององค์กรผู้ใช้น้ำที่ศึกษาในพื้นที่สำนักชลประทานที่ 6 กรมชลประทาน
ที่มา : ดัดแปลงจาก ชรัตน์, 2549

การทบทวนวรรณกรรม

การจัดการเป็นการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มบุคคลตามกระบวนการ วิธีการและรูปแบบในการปฏิบัติงาน ให้คนเข้ามาร่วมกันทำงาน โดยอาศัยปัจจัยซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานและขั้นตอนที่สำคัญกล่าวคือ คน เงิน และวัสดุอุปกรณ์รวมทั้งมีการวางแผน การจัดระบบหรือรูปองค์กร การจัดกำลังคน การสั่งหรือดำเนินการและการควบคุม เพื่อให้การดำเนินการนั้นๆ บรรลุตามวัตถุประสงค์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ความหมายของการจัดการน้ำ นลินี ทวีสิทธิ์ ลิทธิชัย และพักพิง (2529) อธิบายว่า การจัดการทรัพยากรน้ำ หมายถึง การจัดหา น้ำ การใช้ประโยชน์ และการควบคุมสภาพแวดล้อมเกี่ยวกับทรัพยากรน้ำ ทำให้เกิดความสมดุลและใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

หลักการจัดการน้ำ วราวุธ (2534) กล่าวว่า กระเจาให้น้ำให้ทั่วถึงยุติธรรมและเป็นที่ยอมรับได้ เสียค่าใช้จ่ายต่ำ เกิดปัญหาน้อย และการใช้น้ำมีประสิทธิภาพสูง หลักการจัดการน้ำควรประกอบด้วย (1) การวางแผน (planning) (2) การปฏิบัติงาน (implementing) (3) การติดตามและประเมินผล (monitoring and evaluation) แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการน้ำชลประทาน Norman Uphoff (1986 อ้างถึงใน ยุพาพรรณ, 2545) กล่าวว่า ในการจัดการน้ำระบบชลประทานโดยกลุ่มผู้ใช้น้ำเข้ามามีการตัดสินใจ บริหารรักษา และระงับความขัดแย้ง ซึ่งในการจัดการน้ำโดยระบบชลประทานนั้นต้องคำนึงถึงประสิทธิภาพและความยั่งยืนขององค์กรท้องถิ่น วิบูลย์ (2535) ได้กล่าวถึงการจัดการน้ำชลประทานเป็นการจัดส่งน้ำให้ไปถึงพื้นที่เพาะปลูกในเวลาและปริมาณที่พืชต้องการ เพื่อให้การเพาะปลูกนั้นเกิดผลตอบแทนทางเศรษฐกิจสูงสุด รวมถึงการจัดการน้ำที่มากเกินไปเกินความต้องการออกจากพื้นที่ เพื่อสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมกับการเจริญเติบโตของพืช และอำนวยความสะดวกต่อการเกษตรกรรมในพื้นที่ โดยได้แบ่งการจัดการน้ำในโครงการชลประทานออกเป็น 2 ระดับ คือ การจัดการน้ำในไร่นาและการ

จัดการน้ำในระดับโครงการ ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของการจัดการน้ำ วิบูลย์ (2535) กล่าวว่า การจัดการน้ำของโครงการชลประทานจะประสบผลสำเร็จ นอกเหนือจากการพิจารณาปัจจัยทางด้านวิศวกรรมแล้ว จะต้องนำเอาปัจจัยด้านเกษตรกรรม เศรษฐกิจ สังคม กฎหมาย และการจัดการน้ำ ประกอบด้วยการพิจารณาปัจจัยต่างๆ การจัดการน้ำชลประทานนี้ กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ (2548) กล่าวว่า การจัดการน้ำชลประทานของโครงการชลประทานมีกิจกรรมที่สำคัญซึ่งจะต้องดำเนินการควบคู่กันไปให้สอดคล้องกันอยู่ 3 กิจกรรมใหญ่ๆ คือ การส่งน้ำชลประทาน การให้น้ำชลประทานแก่พืชอย่างมีประสิทธิภาพ และการระบายน้ำที่เหลือออกจากพื้นที่เพาะปลูก

องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานนั้น กรมชลประทาน (2548ก) ได้ให้ความหมายไว้ว่า องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน หมายถึง กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน ที่เกิดขึ้นจากการที่เกษตรกรผู้ใช้น้ำในเขตรับน้ำชลประทานได้รวมตัวกันจัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการจัดการน้ำและบำรุงรักษาระบบชลประทาน

ประเภทขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน กรมชลประทาน (2541ข) ประเภทไม่เป็นนิติบุคคล ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน ประเภทเป็นนิติบุคคล ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทาน สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน สหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน

การประเมินความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน สำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น (2549) ระบุว่า ผลการประเมินความเข้มแข็งขององค์กรวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบถึงระดับความสามารถขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน ในด้านการจัดการน้ำชลประทาน ด้านการดูแลบำรุงรักษา และด้านการบริหารงานขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน เพื่อให้ทราบถึงการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทานแก่

ผู้ใช้น้ำชลประทานนั้นๆ เพื่อนำผลการประเมินความ
เข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำฯ ไปวางแผนการเสริม
สร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำโดยใช้เครื่องมือ

ที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามประเมิน
ความเข้มแข็งจากคณะกรรมการองค์กรผู้ใช้น้ำ

ตารางที่ 1 สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกองค์กร

สภาพพื้นฐานทางสังคมและเศรษฐกิจ	องค์กรที่เข้มแข็งองค์กรที่ควรปรับปรุง			
	(n=141)		(n=112)	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
1. เพศ ชาย	93	66.0	86	76.8
หญิง	48	34.0	26	23.2
2. อายุเฉลี่ย (ปี)	54.50		55.94	
3. สำเร็จชั้นประถมศึกษา	115	80.6	88	78.6
4. จำนวนสมาชิกต่อครัวเรือน (คน)	4.77		4.66	
5. จำนวนแรงงานเกษตรในครัวเรือน (คน)	2.29		2.38	
6. ระยะเวลาการเป็นสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำเฉลี่ย (ปี)	17.18		20.72	
7. กลุ่มลูกค้า ธกส.	107	75.9	86	76.8
8. พื้นที่ถือครองเกษตรทั้งหมด(ไร่/ครัวเรือน)	15.65		17.34	
9. พื้นที่ถือครองเกษตรในเขต ชลประทาน (ไร่/ครัวเรือน)	12.01		15.61	
10. พื้นที่ถือครองเกษตรนอกเขตชลประทาน (ไร่/ครัวเรือน)	3.64		1.73	
11. รายได้ที่เป็นเงินสดภาคการเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	27,434.13		29,840.60	
12. รายได้ที่เป็นเงินสดนอกภาคเกษตร (บาท/ครัวเรือน)	69,146.86		38,281.58	
13. รายได้เฉลี่ยรวมทั้งหมด (บาท/ครัวเรือน)	96,580.99		68,122.18	
14. การกู้ยืมและแหล่งกู้ยืมเงิน	129	91.5	87	77.7
ธกส.	99	70.2	59	52.7
กองทุนหมู่บ้าน	57	40.4	57	50.9

สรุปผลการศึกษา

สภาพพื้นฐานทางด้านสังคมและเศรษฐกิจบางประการของสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำแสดงรายละเอียดดังต่อไปนี้

สภาพที่ทั้ง 2 กลุ่มแตกต่างกันอย่างชัดเจนคือกลุ่มที่เข้มแข็งและกลุ่มที่ควรปรับปรุงมีระยะเวลาการเป็นสมาชิกองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานเฉลี่ย 17.18 ปี และ 20.72 ปี มีพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 15.65 ไร่ และ 17.34 ไร่ ในจำนวนนี้เป็นพื้นที่ในเขตชลประทานเฉลี่ย 12.01 ไร่ และ 15.61 ไร่ นอกเขตชลประทานเฉลี่ย 3.64 ไร่ และ 1.73 ไร่ มีรายได้ภาคการเกษตรเฉลี่ย 27,434.13 บาทต่อปี และ 29,840.60 บาทต่อปี รายได้นอกภาคการเกษตรเฉลี่ย 69,146.86 บาทต่อปี และ 38,281.58 บาทต่อปี ได้มีการกู้ยืมเงินร้อยละ 91.5 และ ร้อยละ 77.7 ตามลำดับ ดังแสดงในตารางที่ 1

สภาพการจัดการน้ำขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานและปัญหาการจัดการน้ำขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน

1. สภาพการจัดการน้ำขององค์กร

(1) ด้านการจัดการน้ำชลประทาน ทั้ง 2 กลุ่มได้มีการดำเนินทุกกิจกรรม อย่างไรก็ดีการบังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้น้ำกลุ่มที่เข้มแข็งมีระดับการปฏิบัติเกือบทุกครั้ง แต่กลุ่มที่ควรปรับปรุงปฏิบัติมานาน ๆ ครั้ง และกลุ่มที่เข้มแข็งมีระดับการปฏิบัติมานาน ๆ ครั้ง กลุ่มที่ควรปรับปรุงไม่ได้ปฏิบัติ ในเรื่องการลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามกติกาการใช้น้ำ ตามรอบเวรจากหัวหน้ากลุ่มหรือคณะกรรมการ

(2) ด้านการบริหารงานภายในองค์กร พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม หากมีการประชุมกลุ่มผู้ใช้น้ำมีสมาชิกเข้าร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันเกือบทุกครั้ง แต่เรื่องได้รับความร่วมมือจากสมาชิกเป็นอย่างดีในการจ่ายเงินเข้ากองทุนของกลุ่มนั้นพบว่ากลุ่มที่เข้มแข็งได้รับจากสมาชิกเกือบทุกครั้ง ในขณะที่กลุ่มที่ควรปรับปรุงได้รับความร่วมมือมาน ๆ ครั้ง

(3) ด้านการบำรุงดูแลรักษา บำรุงซ่อมแซมระบบ พบว่า ทั้ง 2 กลุ่ม มีการปฏิบัติเกือบ

ทุกครั้ง มีบางประเด็นในเรื่องที่สมาชิกกลุ่มได้มีการดูแลทางข้ามคูส่งน้ำหรือบริเวณระบบท่อส่งน้ำตามความจำเป็น กลุ่มที่เข้มแข็งมีระดับการปฏิบัติเกือบทุกครั้ง แต่กลุ่มที่ควรปรับปรุงได้ปฏิบัติมานาน ๆ ครั้ง

(4) ด้านการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทานเป็นอย่างดี ทั้ง 2 กลุ่มได้รับไม่แตกต่างกัน

(5) ด้านการพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ ทั้ง 2 กลุ่มได้มีการวางแผนการปลูกพืชก่อนการรับน้ำในฤดูฝนและฤดูแล้ง แต่การจัดหาแหล่งทุนรวมทั้งตลาดปัจจัยการผลิต และจัดหาตลาดผลผลิตพบว่า ทั้ง 2 กลุ่มไม่มีการปฏิบัติ

(6) ด้านการผลิตที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ การลดพื้นที่เพาะปลูกพืชที่ใช้น้ำมากในฤดูแล้ง ทั้ง 2 กลุ่มได้ปฏิบัติมานาน ๆ ครั้ง ซึ่งการเพิ่มปุ๋ยอินทรีย์ลงไปในดิน การใช้ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพเฉพาะกลุ่มที่ควรปรับปรุงได้ปฏิบัติมานาน ๆ ครั้ง ส่วนการปลูกพืชที่สามารถช่วยปรับปรุงบำรุง การเปลี่ยนการผลิตพืชแบบเชิงเดี่ยวเป็นแบบผสมผสานจากกลุ่มและพืชเมล็ดพันธุ์ ข้าวหอมมะลินทรีย์ พบว่าทั้ง 2 กลุ่มไม่ได้มีการปฏิบัติ ดังแสดงในตารางที่ 2

2. ปัญหาการจัดการน้ำ ประกอบด้วยจัดการน้ำชลประทาน ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่ประสบปัญหาในเรื่องการปิดกั้นทางน้ำ การไม่ได้รับน้ำตามช่วงเวลาที่กำหนดความไม่ทั่วถึงและยุติธรรมของการจัดสรรน้ำและการติดตามการส่งน้ำของเจ้าหน้าที่ชลประทานปัญหาด้านการบริหารงานภายในองค์กร ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่ประสบปัญหาด้านการบำรุงดูแลรักษา บำรุงซ่อมแซมระบบชลประทาน ด้านการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทาน แต่ด้านการพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ ทั้ง 2 กลุ่ม ไม่ประสบปัญหา ปัญหาด้านการผลิตที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ภาพรวมกลุ่มผู้ใช้น้ำที่เข้มแข็งประสบปัญหามากกว่ากลุ่มที่ควรปรับปรุง แต่เรื่องการจัดการน้ำของเจ้าหน้าที่การบริหารงานภายในองค์กร การดูแลบำรุงรักษาอาคารชลประทาน การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทาน การพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ การผลิตที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มที่เข้มแข็งประสบปัญหามากกว่า

ตารางที่ 2 ระดับการปฏิบัติขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่เข้มแข็งและควรปรับปรุงในการจัดการน้ำ

การจัดการน้ำ	ประเภทองค์กรผู้ใช้น้ำ			
	ที่เข้มแข็ง		ที่ควรปรับปรุง	
	(n=141)		(n=112)	
	$\bar{X}$	ความหมาย	$\bar{X}$	ความหมาย
1. การจัดการน้ำชลประทาน				
1.1 การบังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎระเบียบเกี่ยวกับการใช้น้ำ	2.65	เกือบทุกครั้ง	2.30	นาน ๆ ครั้ง
1.2 ได้มีการลงโทษผู้ไม่ปฏิบัติตามกติกากการใช้น้ำตามรอบเวร จากหัวหน้ากลุ่มหรือคณะกรรมการ	2.26	นาน ๆ ครั้ง	1.66	ไม่ปฏิบัติ
2. การบริหารงานภายในองค์กร				
2.1 สมาชิกเข้าร่วมประชุมโดยพร้อมเพรียงกันเมื่อมีการประชุม	3.21	เกือบทุกครั้ง	2.94	เกือบทุกครั้ง
2.2 กลุ่มฯได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในการจ่ายเงินเข้ากองทุนของกลุ่มฯ เป็นอย่างดี	2.74	เกือบทุกครั้ง	2.16	นาน ๆ ครั้ง
3. การบำรุงดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบชลประทาน				
3.1 กลุ่มมีการดูแลทางข้ามคูส่งน้ำหรือบริเวณระบบท่อส่งน้ำเพียงพอต่อความจำเป็นเพื่อป้องกันวัช ควาย หรือยานพาหนะมาทำให้เกิดความเสียหาย	2.74	เกือบทุกครั้ง	2.43	นาน ๆ ครั้ง
4. การสนับสนุนของเจ้าหน้าที่ชลประทาน				
4.1 เมื่อเกิดปัญหาในพื้นที่ เจ้าหน้าที่สามารถแก้ไขปัญหาดได้อย่างรวดเร็วเป็นที่พอใจ	3.31	ทุกครั้ง	3.41	ทุกครั้ง
4.2 ได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องชลประทานจากเจ้าหน้าที่ที่มีการประชุม	3.26	ทุกครั้ง	3.48	ทุกครั้ง
5. การพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ				
5.1 กลุ่มได้ดำเนินการจัดหาแหล่งทุนตลาดปัจจัยการผลิต	1.26	ไม่ปฏิบัติ	1.75	ไม่ปฏิบัติ
5.2 กลุ่มได้ดำเนินการจัดหาตลาดผลผลิต	1.18	ไม่ปฏิบัติ	1.08	ไม่ปฏิบัติ

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระดับการปฏิบัติขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่เข้มแข็งและควรปรับปรุงในการจัดการน้ำ

การจัดการน้ำ	ประเภทองค์กรผู้ใช้น้ำ				ค่า t
	ที่เข้มแข็ง		ที่ควรปรับปรุง		
	(n=141)		(n=112)		
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	
1. การจัดการน้ำชลประทาน					
1.1 เจ้าหน้าที่ชลประทานร่วมกับคณะกรรมการ กลุ่มผู้ใช้น้ำกำหนดแผนการส่งน้ำให้ เหมาะสมตามฤดูกาล	3.65	0.65	3.83	0.56	2.22*
1.2 เมื่อสมาชิกมีปัญหาเกี่ยวกับการใช้น้ำ เกิดขึ้น หัวหน้ากลุ่มผู้ใช้น้ำเป็นผู้ รายงานสภาพน้ำให้แก่ประธานหรือ เจ้าหน้าที่	3.35	1.01	3.62	0.69	2.50*
1.3 เมื่อมีเรื่องขัดแย้งอันเกี่ยวข้อง กับการใช้น้ำ กลุ่มฯ สามารถแก้ ปัญหาได้เป็นอย่างดี	3.54	0.92	3.77	0.63	2.34*
2. การบริหารงานภายในองค์กร					
2.1 คณะกรรมการสามารถดำเนินการ เลือกตั้ง คณะกรรมการบริหารชุด ใหม่ขององค์กรเมื่อหมดวาระได้ ด้วยตนเอง	3.88	0.44	3.99	0.09	2.69*
2.2 ในการดำเนินการเลือกตั้ง คณะกรรมการขององค์กรมีการ ดำเนินการอย่างเป็นระบบมีขั้นตอน โดยชัดเจน	3.87	0.50	4.00	0.00	3.00*
2.3 คณะกรรมการทุกคณะปฏิบัติ งานตามบทบาทหน้าที่ตลอดจน ครบวาระ	3.74	0.56	3.98	0.13	4.81*
3. การบำรุงดูแลรักษาบูรณะซ่อมแซมระบบชลประทาน					
3.1 หัวหน้ากลุ่มฯ ได้มีการนัดหมาย สมาชิกผู้ใช้น้ำเพื่อร่วมมือกัน ซ่อมแซมบำรุงรักษาโดยพร้อม เพรียงกัน	3.53	0.82	3.73	0.67	2.13*
4. การผลิตที่ใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพ					
4.1 ได้รับการความรู้วิธีการเพิ่มปุ๋ย อินทรีย์ลงไปในดิน เช่น ปุ๋ยพืช สด การไถกลบตอซังพืช การใช้ ปุ๋ยน้ำหมักชีวภาพ	1.61	0.90	2.50	1.17	6.60*
4.2 ได้ปรับการปลูกพืชที่สามารถ ช่วยปรับปรุงบำรุงดิน เช่น พืช ตระกูลถั่ว สลับกับการปลูกข้าว	1.60	0.93	1.63	0.90	0.20

หมายเหตุ * มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา พบว่ากลุ่มที่เข้มแข็งควรได้รับการติดตามนิเทศให้คำปรึกษาและประเมินผลการดำเนินงานอย่างเข้มข้น

กลุ่มที่ควรปรับปรุง (1) การจัดการน้ำชลประทาน ควรส่งเสริมให้สมาชิกผู้ใช้น้ำได้เข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น (2) การบริหารงานภายในองค์กร ควรจัดเวทีระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ควรกำหนดหลักเกณฑ์เพื่อให้สมาชิกทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการออกค่าใช้จ่ายซึ่งอาจจะเป็นเงินหรือแรงงาน (3) การพัฒนาการผลิตและดำเนินธุรกิจ ควรส่งเสริมสนับสนุนให้แก่สมาชิกโดยการจัดหาแหล่งเงินทุนตลาดปัจจัยการผลิต ในรูปปัจจัยการผลิต

2. ข้อเสนอแนะต่อการประเมินความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำ (1) ควรกำหนดตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงานขององค์กรผู้ใช้น้ำให้ชัดเจน ครอบคลุมและเป็นข้อมูลเชิงปริมาณประกอบตัวชี้วัดด้านปัจจัยต้นทุนที่นำเข้า กระบวนการและขั้นตอนตัวชี้วัดความสำเร็จด้านการบริหารจัดการองค์การ ด้านความสำเร็จของผลงานตามเป้าหมาย (output) ด้านผลลัพธ์ (outcome) ที่เกิดขึ้นเป็นผลตอบแทนรายได้และทางสังคม ทั้งประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลการประเมินไปสู่สาธารณะอย่างจริงจัง (3) ควรดำเนินการประเมินผลโดยองค์กรที่มีความเป็นอิสระทางวิชาการโดยใช้แบบสัมภาษณ์ประกอบการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของทั้งคณะผู้บริหารองค์กร สมาชิกผู้ใช้น้ำ พร้อมทั้งผู้ที่เกี่ยวข้อง

เอกสารอ้างอิง

กรมชลประทาน. 2548ก. การจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน. กลุ่มงานพัฒนาการบริหารจัดการน้ำ ส่วนบริหารจัดการน้ำ สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ: แอร์บอร์น พรินต์ จำกัด.

กรมชลประทาน. 2541ข. สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานกับโครงการชลประทาน. กลุ่มงานพัฒนาการบริหารจัดการน้ำส่วนบริหารจัดการน้ำ สำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. กรุงเทพฯ: แอร์บอร์น พรินต์ จำกัด.

กองพัฒนาการเกษตรพื้นที่เฉพาะ. 2548. การบริหารจัดการน้ำและการพัฒนาการเกษตรในเขตชลประทาน. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมการเกษตร. นลินี ต้นฐานิตย์, ทวีสิทธิ์ พานเอียง, สิทธิชัย สาสีพันธ์ และ พักพิง ฉลาด. 2529. ปัจจัยแห่งความสำเร็จ-ล้มเหลวของฝายน้ำล้นและอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ขอนแก่น: สถาบันแหล่งน้ำและสิ่งแวดล้อม คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ชรัตน์ มงคลสวัสดิ์. 2549. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ศักยภาพเชิงพื้นที่เพื่อการพัฒนา. ขอนแก่น: ศูนย์ภูมิสารสนเทศเพื่อการพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ยุพาพรรณ ศรีประเสริฐ. 2545. กระบวนการวางแผนที่มีผลต่อสัมฤทธิ์ผลของสมาคมกลุ่มกลีกรผู้ใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยใหญ่ อำเภอบ้านฝาง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

วรารุณ วุฒินิชย์. 2534. “การจัดการเรื่องน้ำขั้นสูง”. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์วิทยาเขตกำแพงแสน. นครปฐม. (เอกสารอัดสำเนา).

วิบูลย์ บุญยธโรกุล. 2535. การจัดการน้ำชลประทานคืออะไร. ข่ายงานวิจัยการจัดการระบบชลประทานแห่งประเทศไทย. เอกสารวิชาการฉบับที่ 1. กรุงเทพฯ: กรมชลประทาน.

สำนักชลประทานที่ 6 ขอนแก่น. 2549. การประเมินความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน พ.ศ. 2549. ขอนแก่น: สำนักชลประทานที่ 6.